

DOI: 10.34921/amj.2020.2.015

UDC: 616.314.17-008.1-02-092-07(075.8)

Əhmədbəyli C.R.¹, Məmmədov F.Y.², Qarayev R.M.¹, Məmmədov A.M.¹, Quliyeva V.E.²

PARODONT VƏ PERI-IMPLANT XƏSTƏLİKLƏRİNİN YENİ BEYNƏLXALQ TƏSNİFATI

*Öziz Öliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun
Stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası, Bakı¹
Azərbaycan Tibb Universitetinin Terapevtik stomatologiya kafedrası, Bakı²
Azərbaycan Tibb Universitetinin Ortopedik stomatologiya kafedrası, Bakı³*

Məqalə parodont və peri-implant xəstəliklərinin yeni təsnifatını özündə əks etdirir. Amerika Parodontologiya Akademiyası və Avropa Parodontologiya Federasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə 2017-ci ildə keçirilmiş ümumdünya parodontologiya qurultayında parodont xəstəliklərinin 1999-cu ildə qəbul olunmuş təsnifatı yenilənmişdir və təsdiq olunmuşdur.

Açar sözlər: gingiviti, parodontiti, peri-implant mukoziti, peri-implantiti, parodont xəstəlikləri, peri-implant xəstəlikləri

Ключевые слова: гингивит, пародонтит, периимкуозит, периимплантит, заболевания пародонта, заболевания периимплантата

Key words: gingivitis, periodontitis, peri-implant mucositis, periimplantitis, periodontal disease, peri-implant disease

Parodont və peri-implant xəstəliklərinin diaqnostika və müalicəsinə dair yeni anlayışlar təsnifat sxeminin yenilənmə və əsaslandırılmasına zəmin yaradır. Məqələdə bu xəstəliklərin və patologiyaların yeni təsnifatı [1, 2] sxematik cədvəllərlə təqdim edilir və klinik praktika ilə tədrisdə geniş istifadə edilən parodont xəstəliklərinin 1999-cu ildə qəbul olunmuş Amerika Parodontologiya Akademiyasının təsnifatına [3] edilən dəyişikliklər (Cədvəl) qısa şəkildə göstərilir.

Cədvəl. Parodont və peri-implant xəstəliklərinin və patologiyalarının yeni təsnifatı [2]

1. Sağlam parodont, diş əti xəstəlikləri və təsir edən digər amillər				
Dişətrafi toxumalarının sağlamlıq vəziyyəti	Gingivitlər: diş əri mənsəli		Diş ətinin diş əri mənsəli olmayan xəstəlikləri	
2. Parodontit				
Nekrotik parodont xəstəlikləri	Parodontit		Sistem xəstəliklərinin təzahürü kimi meydana gələn parodontitlər	
3. Parodontda təsir edən digər amillər				
Parodont toxumalarına təsir edən sistem xəstəlikləri və ya patologiyalar	Parodontal abseslər; endodontik-parodontal zədələnmələr	Mükəngingival deformasiyalar və dişətrafi patologiyalar	Travmatik okklyuzion qıvvuzlar	Diş və protezlərlə əlaqədar amillər
4. Peri-implant xəstəlikləri və patologiyaları				
Implantətrafi toxumaların sağlamlıq vəziyyəti	Peri-implant mukozit	Peri-implantit	Yumşaq və sərt peri-implant toxumaların çatışmazlığı	

müalicədən sonra da həkimin müşahidəsi altında olmalı və xəstəliyin yenidən təkrarlanmaması üçün ömürboyu qoruyucu profilaktik tədbirlər həyata keçirməlidir [5]. Cədvəla əlavə olaraq aşağıda sağlam parodont, diş əti xəstəlikləri və onlara təsir edən amillərin təsnifatını veririk [5]:

1. Parodontun sağlamlıq vəziyyəti və diş əti xəstəlikləri

a. İntakt parodontda kliniki diş əti sağlamlığı
b. Qeyri-intakt parodontda kliniki diş əti sağlamlığı

- I. Stabil parodontiti xəstə
- II. Parodontiti olmayan xəstə

2. Gingivit – diş əri mənsəli

a. Yalnız diş əri ilə əlaqədar olanlar
b. Sistem və ya yerli risk amilləri ilə əlaqədar
c. Diş ətinin dərman təsiri ilə əlaqədar böyüməsi

3. Diş ətinin diş əri mənsəli olmayan xəstəlikləri

- a. Genetik/inkişaf pozulmaları
- b. Spesifik infeksiyalar
- c. İltihabi və immun patologiyalar
- d. Reaktiv proseslər
- e. Neoplazmalar
- f. Endokrin, qidalanma və metabolik xəstəliklər
- g. Travmatik zədələnmələr
- h. Diş əti pıçıtmasıları

2. Parodontit

Parodontitin təsnifatı ən yeni elmi nailiyyətlərə uyğunlaşdırılmaq məqsədilə son 30 il ərzində dəfələrlə yenilənmişdir. 1989-cu ildə keçirilən klinik parodontologiya üzrə Ümumdünya qurultayında [6] məlumat verilmişdir, müxtəlif müddətli və fərdi inkışaf sürətinə malik olan parodontitlərin bir neçə klinik əlaməti vardır. Bu müxtəlifliklər əsaslanaraq parodontit-prepubertal, yuvenil (lokal və generalizə olunmuş), yetkin, sürətlə inkışaf edən xəstəlik kimi təsvir edilmişdir. 1993-cü ildə Avropa parodontologiya qurultayında [7] təsnifatın sadələşdirilməsi və parodontitin iki əsas qrupa ayrılması təklif edilmişdir: yetkin və erkən yaşda başlayan parodontit. 1999-cu ildə təsnifatda böyük dəyişikliklər edilmiş, parodontiti xronik, aqressiv (lokal və generalizə olunmuş), nekrotik və sistem xəstəliklərinin təzahürü kimi təsvir edilmişdir [3]. Bu müddət ərzində əhali arasında keçirilən

araşdırmalar, təməli elmi tədqiqatlar, ekzogen və endogen risk amillərinə ortaya çıxaran geniş tədqiqat işlərinə əsaslanan yeni əhəmiyyətli məlumatların təhlili parodontitin yeni təsnifatını yaratması üçün təkan vermişdir. 2017-ci ildə ABŞ-ın Çikaqo şəhərində keçirilmiş Ümumdünya parodontologiya qurultayında müasir patofizioloji biliklərə əsaslanaraq, parodontitin üç forması: **nekrotik parodontit, sistem xəstəliklərinin təzahürü kimi meydana gələn parodontit** və əvvəllər "xronik" və ya "aqressiv" kimi qəbul edilmiş, indi vahid "**parodontit**" adı altında təsnifatı daxil edilmişdir [2].

Parodont xəstəliklərinin aşağıdakı yeni təsnifatı parodontotrafı toxumalara təsir edən sistem xəstəliklərinə də əhatə edir [2, 8, 9]:

1. **Nekrotik parodont xəstəlikləri**
 - a. Nekrotik gingivit
 - b. Nekrotik parodontit
 - c. Nekrotik stomatit
2. **Sistem xəstəliklərinin təzahürü kimi meydana gələn parodontitlər**

Bu patologiyaların təsnifatı xəstəliklərin və sağlamlıqla bağlı problemlərin beynəlxalq statistik təsnifatında təqdim olunmuş sistem xəstəliklərinə əsasən həyata keçirilmişdir.

3. Parodontitlər

a. **Mərhələlər: xəstəliyin şiddəti¹ və müalicəsinin mürəkkəbliyini² əsaslandır**

- I mərhələ: Başlanğıc parodontit
- II mərhələ: Orta dərəcəli parodontit
- III mərhələ: Diş itkisi riski olan ağır dərəcəli parodontit

IV mərhələ: Diş sırası itkisi riski olan ağır dərəcəli parodontit

- b. **Yayılməsi və miqyası³: lokal; generalizə olunmuş; molar-insizivial paylanma**
- c. **Dərəcələr: Kəskin inkışaf⁴ halları və ya riski, müalicənin gözlənilən nəticəsi⁵**

Dərəcə A : Xəstəliyin ləng inkışafı
Dərəcə B : Xəstəliyin mövədi inkışafı
Dərəcə C : Xəstəliyin sürətli inkışafı

1. **Xəstəliyin şiddəti:** interdental parodontal birləşmə itkisi ən çox olan nəhiyə; rentgenoloji stümk və ya diş itkisi dərəcəsi
2. **Müalicənin mürəkkəbliyi:** cüb dərəcəliyi, alveol sürməlik itkisinin şaquli və ya üfüqi olması, fərqiya qüsurları, ağızda olan dişlərin sayı, dişlərin hərəkətliyi, əlavə dərəcə qüsurları ilə cəynəmə disfunksiyası.
3. **Mərhələlərə əlavə olunur:** yerli < 30 %, generalizə olunmuş > 30 %-dən çox.

4. **İnkışaf riski:** panoram rentgen və ya parodontal birləşmə itkisinə əsaslanaraq (düz təhlil); alveol sümük itkisi/ yaş nisbətində əsaslanaraq (dolay təhlil)

5. **Gözlənilən müalicə cavabı:** kliniki halın fenotipi, siqaret istifadəsi, hiperqlikemiya.

Qəbul edilmişdir ki, ağır parodontitin erkən yaranmasına səbəb olan Papillon-Lefevre sindromu kimi nadir rast gəlinən sistem xəstəlikləri də mövcuddur. Bu cür hallar "Sistem xəstəliklərinin təzahürü kimi parodontit" başlığı altında toplanmalı və ilkin sistem xəstəliklərinin təsnifatına əsaslanmalıdır [8].

Yeni təsnifatda mərhələlərə əlavə olaraq ağırlıq dərəcəsinin təbiiqi həkim üçün fərdi amillərin xəstəliyin diaqnostikası zamanı nəzərə alınmasını, xəstəliyə kompleks yanaşmanı və müalicəni daha məqsəduyğun edir [9].

Mərhələlər əsasən xəstəliyin aşkar edildiyi anda ağırlıq dərəcəsinə, eləcə də xəstəliyin gedişatından asılıdır. Eyni zamanda bu təsnifatda xəstəliyin bioloji xüsusiyyətləri haqqında, o cümlədən, anamnezə əsaslanan xəstəliyin inkışaf sürətinin öyrənilməsi, xəstəlik riskinin qiymətləndirilməsi, xəstəliyin gələcək inkışafı, müalicə zamanı baş verə biləcək mümkün ağırlaşmalar və xəstəliyin pasiyentin ümumi sağlamlığına mənfi təsir göstərməsi riskinin qiymətləndirilməsi kimi əlavə məlumatları da təqdim edir. Qiymətləndirmə zamanı xəstəlik mərhələləri (I-IV) dörd kateqoriyaya ayrılaraq, parodontal birləşmənin itkisi, alveol sümüyü itkisinin miqdarı və faiz dərəcəsi, cibin zondlanma dərinliyi, vertikal alveol sümük qüsurlarının varlığı və yayılması, furkasiya zadələnmələrinin varlığı, dişlərin laxlaması və parodontit noticəsində dişlərin itirilməsi kimi meyarlara əsaslanaraq təyin edilir.

Ağırlıq dərəcəsinin qiymətləndirilməsi xəstəliyin aşkar edilməsi üçün səviyyəsinə (A – aşağı, B – orta, C – yüksək inkışaf riski) asılıdır və parodontitin inkışafı və yayılmasına əlavə olaraq orqanizmin ümumi sağlamlığı, siqaret istifadəsi və diabetlə əlaqədar metabolik kontrol səviyyəsi kimi amillərə əsaslanır.

Parodontitin meydana çıxması, ağırlıq dərəcəsi və müalicəsinin gedişatına təsir edən ümumi sistem xəstəliklərindən olan, nəzarət edilməyən şəkərli diabet də öz ciddi təsirini göstərir. Bu səbəblə, şəkərli diabet parodontit kimi kompleks xəstəliklərin mərhələ və dərəcəsinin təyində yeni təsnifata daxil edilmişdir.

3. Parodontal təsir edən digər amillər

Parodont toxumalarına təsir edən sistem xəstəlikləri. Neoplastik xəstəliklər kimi digər sistem patologiyaları da diş əri mənsəli parodontitdən əlavə olaraq parodontal aparatı təsir edə bilər və belə klinik əlamətlər ilkin sistem xəstəliklərinə əsaslanaraq təsnif edilməli və "Parodontu dəstəkləyən toxumalara təsir edən sistem xəstəlikləri və patologiyaları" adı altında qruplaşdırılmalıdır [10].

Mukogingival patologiyalar. Diş əti çəkilmələri ilə əlaqədar yeni əlamətlər interproksimal parodontal birləşmə itkisinə əsaslanır, eləcə də dişin kök səthinin açılması və mina-sement birləşməsinin qiymətləndirilməsini də özündə əks etdirir. Əlavə olaraq, diş əti fenotipi və dişin kök səthinin xüsusiyyətləri kimi klinik parametrləri özündə əks etdirən diş əti çəkilmələrinin yeni təsnifatı da təqdim olunmuşdur. **Parodontal biotip** termini **parodontal fenotip** termini ilə əvəz edilmişdir [10]. Aşağıda sistem xəstəliklərinin parodontal təzahürlərini, qazanılmış qüsurların və patoloji proseslərin növlərini siyahısını təqdim etmişik:

1. Parodont toxumalarına təsir edən sistem xəstəlikləri

2. Digər parodontal patologiyalar

- A. Parodontal abseslər
- B. Endodontik-parodontal zadələnmələr

3. Mukogingival qüsurlar və diş ətrafı patologiyalar

- Diş əti fenotipi
- Diş əti/yumşaq toxuma çəkilmələri
- Diş əti çatışmazlığı
- Vestibulyar dəhiz dərinliyinin azalması
- Yüyan və əzələlərin xüsusiyyətləri
- Diş əti çoxluğu
- Rəng dəyişikliyi
- Dişin kök səthinin patologiyası
- Travmatik okklyuzion qüvvələr

a. Birincili okklyuzion travma

b. İkincili okklyuzion travma

c. Ortodontik qüvvələr

5. Diş əri mənsəli diş əti xəstəlikləri/parodontitin yaranmasına səbəb olan diş protezləri və ya dişlərlə əlaqədar digər amillər

a. Dişlərlə əlaqədar yerli amillər

b. Diş protezləri ilə əlaqədar yerli amillər.

Travmatik okklyuziya və travmatik okklyuzion qüvvələr. *Həddindən artıq okklyuzion qüvvələr* termini *travmatik okklyuzion*

termini ilə əvəz olunmuşdur. Bu termin parodontum və ya dişlərin qəbul edə biləcəyindən artıq dişləm qüvvəsi kimi təqdim olunur. Travmatik okklyuziya qüvvəsi okklyuzion zadələnmələrə və dişlərin həddindən artıq aşınması və ya qırılmasına səbəb ola bilər [10].

Diş protezləri və ya dişlərlə əlaqədar digər amillər. Protezlərlə əlaqədar bölmə yeni təsnifatda genişləndirilmişdir. *Bioloji genişlik* termini *sümüktü birləşdirici toxuma* termini ilə əvəz olunmuşdur. Dişlərin indirekt restavasiyası ilə əlaqədar klinik prosedurlar, diş əti çəkilmələrinə və parodontal birləşmə itkisi ilə əlaqəli yeni elmi əsaslar diqqətə alınaraq, yeni təsnifata əlavə olunmuşdur [10, 11].

4. Peri-implant xəstəlikləri və patologiyaları

Peri-implant sağlamlıq, peri-implant mukozit və peri-implantit kimi implantıtrafi xəstəliklər və hallar yeni təsnifata əlavə olunmuşdur [12].

İmplantıtrafi toxumalarının sağlamlıq vəziyyəti. Peri-implant toxumaların sağlamlığı klinik və histoloji tədqiqatlarla təsdiq olunmuşdur və klinik olaraq iltihab və zondlanma zamanı qanama əlamətlərinin olmaması ilə təzahür edilir. Peri-implant sağlamlıq intakt və ya sümüklə toxuması dəstəyi əzalmış implantların ətrafında müşahidə edilir. Peri-implant toxumaların sağlamlığını təmin edən zondlanma dərinliyini müəyyən etmək mümkün deyil [12, 13].

Peri-implant mukozit. Peri-implant mukozit zondlanma zamanı qanama və klinik iltihab əlamətləri ilə xarakterizə olunur. Peri-implant mukozitin əsasən diş əri mənsəli olmasına baxmayaraq, qeyri-diş əri mənsəli

implantıtrafi xəstəliklərin olması haqda məhdud sayda elmi sübutlar də mövcuddur. Peri-implant mukozitin profilaktikası və müalicəsi üçün diş ərinin mexaniki olaraq aradan qaldırılması vacib səhirdir [14].

Peri-implantit. Peri-implantit implantıtrafi toxumalara əri mənsəli patologiya kimi müəyyən edilir və selikli qişada iltihab və implantı dəstəkləyən sümüyün itkisi ilə xarakterizə olunur. Peri-implant mukozitin peri-implantitə səbəb olduğu qəbul edilir. Peri-implantitə ağız boşluğunda qeyri-kafi gigiyenası və ağır dərəcəli parodontitli xəstələrdə daha çox rast gəlinir. Rentgenoloji olaraq, peri-implantitini implant yerləşdirildikdən dərhal sonra ilk periodlarda da müşahidə edilmiş mümkündür. Müalicə olunmamış peri-implantit qeyri-proporsional və sürətlə inkışaf edə bilər [15].

Yumşaq və sərt peri-implant toxumalarının çatışmazlığı Dişin çəkilməsindən sonra sağalma müddətində alveol darağının hacminin azalması, implant yerləşdiriləcək nahiyədə sərt və yumşaq toxumaların qüsurlanma səbəb olur. Bu qüsurların daha geniş olması, ağır dərəcəli parodontit itkisi, travmatik diş çəkilmələri, endodontik infeksiya, diş köklərinin qırıqları, alveol sümüyünün yanaq lövhəsinin incə olması, dişin çana qövvsündən konarada yerləşməsi, zadələnmələr və əng sümüyü sinuslarının pnevmatizasiyası zamanı rast gəlinir. Alveol darağının çatışmazlığına səbəb olan digər amillər, təbii sümüklə formalaşmasına təsir edən sistem xəstəlikləri və xəstənin qəbul etdiyi dərman preparatları, dişlərin uzun müddət olmaması və diş protezlərinin təzyiqlə ilə əlaqədar ola bilər [16].

ƏDƏBİYYAT

- Seyidbayov O., Ahmedbeyli C., Panahov N., Safarov A., Ahmedbeyli R., Garayev R., Mammadov F., Hasanov V., Mammadov A. Parodont və peri-implant xəstəliklərinin klinika, diaqnostika və müalicəsi üzrə rəhbərlik [Guideline for the clinical evaluation, diagnostics and treatment of periodontal and peri-implant diseases], 2019, 112 p.
- Caton J., Armitage G., Berglund T. et al. A new classification scheme for periodontal and periimplant diseases and conditions – Introduction and key changes from the 1999 classification // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S1-8.
- Armitage G.C. Development of a classification system for periodontal diseases and conditions // Ann. Periodontol., 1999, vol. 4, pp. 1-6.
- Lang N.P., Bartold P.M. Periodontal health // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S230-236.
- Chapple I.L.C., Mealey B.L. et al. Periodontal health and gingival diseases and conditions on an intact and a reduced periodontium: consensus report of workgroup I of the 2017 World Workshop on the Classification of Periodontal and Peri-Implant Diseases and Conditions // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S68-77.
- Consensus report on diagnosis and diagnostic aids. In: World Workshop in Clinical Periodontics. Chicago:

- American Academy of Periodontology, 1989, 123-31.
7. Lang N.P., Karring T. Proceedings of the 1st European Workshop on Periodontics, 1993. London: Quintessence; 1994, pp.23-41.
 8. Albandar J.M., Susin C., Hughes F.J. Manifestations of systemic diseases and conditions that affect the periodontal attachment apparatus: case definitions and diagnostic considerations // J. Clin. Periodontol., 2018, 45(Suppl 20), S171-S189.
 9. Tonetti M.S., Greenwell H., Kornman K.S. Staging and grading of periodontitis: Framework and proposal of a new classification and case // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S149-161.
 10. Jepsen S., Caton J.G. et al. Periodontal manifestations of systemic diseases and developmental and acquired conditions: consensus report of workgroup 3 of the 2017 World Workshop on the Classification of Periodontal and Peri-Implant Diseases and Conditions // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S219-229.
 11. Ercoli C., Caton J.G. Dental prostheses and tooth-related factors // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S207-218.
 12. Berglundh T., Armitage G. et al. Peri-implant diseases and conditions: Consensus report of workgroup 4 of the 2017 World Workshop on the Classification of Periodontal and Peri-Implant Diseases and Conditions // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S286-291.
 13. Araujo M.G., Lindhe J. Peri-implant health // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S230-236. <https://doi.org/10.1111/jcpe.12952>.
 14. Heitz-Mayfield L.J.A., Salvi G.E. Peri-implant mucositis // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S237-245.
 15. Schwarz F., Derks J., Monje A., Wang H.L. Peri-implantitis // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S246-266.
 16. Hämmerle C.H.F., Tarnow D. The etiology of hard- and soft-tissue deficiencies at dental implants: A narrative review // J. Clin. Periodontol., 2018, vol. 45 (Suppl 20), S267-277.

Ахмедбейли Д.Р.¹, Мамедов Ф.Ю.², Гараев Р.М.¹, Мамедов А.М.³, Гулиева В.Е.²

НОВАЯ МЕЖДУНАРОДНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ЗАБОЛЕВАНИЙ ПАРОДОНТА И ОКОЛОИМПЛАНТАТНЫХ ТКАНЕЙ

¹*Кафедра стоматологии и челюстно-лицевой хирургии Азербайджанского государственного института усовершенствования врачей имени А.Алиева, Баку;*

²*Кафедра терапевтической стоматологии Азербайджанского медицинского университета, Баку;*

³*Кафедра ортопедической стоматологии Азербайджанского медицинского университета, Баку*

Резюме. Статья отражает в себе новую международную классификацию заболеваний пародонта и околоимплантатных тканей. Она была представлена на международном съезде, организованный Американской академией пародонтологии и Европейской федерацией пародонтологии в 2017 году, на базе классификации принятой в 1999 году.

Ahmedbeyli C.R.¹, Mammadov F.Y.², Garayev R.M.¹, Mammadov A.M.³, Guliyeva V.E.²

NEW INTERNATIONAL CLASSIFICATION OF PERIODONTAL AND PERI-IMPLANT DISEASES

¹*Department of Stomatology and Maxillofacial Surgery, Azerbaijan State Advanced Training Institute for Doctors named after A.Aliyev, Baku;* ²*Department of Conservative Dentistry, Azerbaijan Medical University, Baku;* ³*Department of Orthopedic Dentistry, Azerbaijan Medical University, Baku*

Summary. This article describes the new classification of periodontal and peri-implant diseases. The update of 1999 classification of periodontal diseases and conditions were established at the meeting organised by the American Academy of Periodontology and the European Federation of Periodontology in 2017.

Müəlliflə əlaqə üçün:

Əhmədbəyli Cavid Ramiz oğlu – Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrasının dosenti, tibb üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: ahmedbeyli@yahoo.com

Rəyçi: tibb ü.f.d. F.Ə.Musayev